

„הנקמה“ — סיפורו הראשון של י"ל פרץ

בצירוף הקדמה והערות

מאת

יהודה אריה קלוזנר

את כתב־היד של י"ל פרץ, שכולל בין השאר את סיפורו הראשון, גיליתי בגינזי בית־הספרים הלאומי והאוניברסיטאי עוד בשנת 1947. תיארתי אותו בקיצור בשני מאמרים: „כתב־יד בלתי־ידוע של י. ל. פרץ“¹ ו„על כתב־יד חדש של יצחק ליבוש פרץ“². שני המאמרים הללו לא היו אלא מעין סקירות ראשונות וכיום, לאור מחקר ממושך, הם טעונים תיקונים בכמה פרטים. כתב־היד כולו ותיאורו המפורט יבואו בספרי „י"ל פרץ הצעיר. חייו, יצירתו וכתב־ידו הבלתי־נודע“. כאן, איפוא נוכל להסתפק במלים ספורות. כתב־היד (שסימנו: Heb 8°575)³ נכתב כולו בעצם ידו של פרץ והוא כולל אך ורק את יצירותיו שלו. מתוך 254 העמודים שבכה"י⁴ כ־150 כוללים טכסטים ספרותיים, שמספרם מגיע לעשרים: סיפורים; שירים סיפוריים, היתוליים וליריים (מקוריים ומתורגמים); ביקורות־ספרים; מאמרים; קטעי זכרונות; ואף קטעים מיצירה דראמטית. כמה וכמה מן החיבורים שבכתב־היד הם ראשונים מסוגם ביצירתו של פרץ. רובן של היצירות שנכללו בקובץ הן בלתי־שלמות. הן באות כאן ללא כל משטר וסדר; לפעמים יצירה אחת מפוזרת על פני שלושה מקומות ויותר ומופסקת על ידי יצירות אחרות, תרגילי חשבון וכו'. משאר העמודים חלק נשאר ריק וחלק כולל „תרגילי חשבון וציורים“, חתימות וכו'. רק שלוש מתוך יצירותיו של פרץ שבכה"י היו ידועות מקודם. וגם במקרים אלה כה"י תורם דבר־מה להבהרת פרטים שונים.

כתב־היד הבלתי־נודע של פרץ מוצאו בעיקרו מתקופת שהותו הראשונה של הסופר הצעיר בווארשה: קייץ 1875 עד למחצית השניה של שנת 1876. בחלקו הוא מזמן שלאחר שובו של פרץ לעיר מולדתו זאמושץ': בין המחצית השניה של שנת 1876 וכפי הנראה — התחלת שנת 1878. ייתכן שיצירה אחת נכתבה עוד בשנת 1873, אך הועתקה לתוך כה"י שלנו בזמן מאוחר יותר⁵. אם כן, כפי שנזכר, רובן של היצירות שבכה"י אינן שלמות ורחוקות מלהיות ניסוח סופי המיועד לדפוס, אין חשיבותן להבנת התפתחותו של פרץ הסופר נפגמת על־ידי כך. נהפוך הוא: דוקה מצב זה של יצירותיו, שלא נגעו בהן ידי העורך והצנזור ושנשתמרו בהן מחיקותיו ושינויי־גירסאותיו המרובות של פרץ, הוא המאפשר להציץ לתוך מעבדתו הספרותית של הסופר המתחיל. כך, למשל, אנו יכולים לעקוב אחר חתירתו של פרץ לקראת סיגנון פשוט וטבעי. והרי דוגמה אחת. פרץ כתב⁶: „וידידה [של הגיבורה] [ה]משרת באחת מהנה [מן החנויות] יִחַפֵּשׂ“. אחר־כך הוא מחק את הצורה המיושנת „יִחַפֵּשׂ“⁷ וכתב קודם „חפשה יָתֵן לוֹ“⁸, ובסוף מחק גם את זה ובחר בביטוי הפשוט ביותר: „יהיה חפשי מעבודתו“.

1 גליונות כ"ה (תשי"א), עמ' 265-267.

2 הכינוס העולמי [הראשון] למדעי היהדות, קיץ תש"ז. כרך א', ירושלים תשי"ב, עמ' 328-333.

3 השווה: י. יואל, רשימת כתב־היד העבריים הנמצאים בבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים... ירושלים תרצ"ד, עמ' 59, מס' 592: „העתקה של ספורים מי. ל. פרץ וראובן אשר ברוידס, גם שירים, מאמרים, תרגילי חשבון וציורים“.

4 ליתר דיוק: 256. דף 55-56 מודבק על גבי דף 55א-56א.

5 פרטים והוכחות יבואו בספרי הנ"ל. 6 כ"י, עמ' 23. 7 השווה ויקרא י"ט, כ.

דוגמה זו, שכמוה אפשר להביא הרבה, נלקחה מסיפורו הראשון של מי שעתידי להיות אחד מגדולי האמנים בשטח הסיפור בשתי ספרויות — העברית והיידישית. סיפור זה, שמתפרסם כאן בפעם הראשונה, נקרא „הנקמה“. הוא מבוסס על חיי היהודים בבירת פולניה וללא ספק נכתב סמוך לסופה של שהותו הראשונה של פרץ בווארשה או זמן קצר לאחר שובו לזאמושץ, כלומר לערך בשנים 1876-1877. אין להניח ש„הנקמה“ נכתבה מיד לאחר בואו של פרץ לווארשה, שהרי הסיפור מצביע על הזמן שבו המחבר כבר למד להכיר מקרוב את חיי הבירה. העובדה שאשה מפלצת מכונה בסיפורו של פרץ בשם אשתו הראשונה שרה, בתו של המשכיל והמתמטיקאי הזקן גבריאל יהודה ליכטנר-פלד, מוכיחה שבזמן כתיבתה של „הנקמה“ פרץ כבר ניתק את קשריו עם אביה — ללא ספק זמן קצר לפני שנתגרש משרה ליכטנפלד (במחצית השניה של שנת 1876).

כדאי לציין, שעד גילוייו של כה"י שלנו לא היתה ידועה שום יצירה פרוזאית משל פרץ מלפני שנת 1884.⁸

„הנקמה“ בהחלט איננה יצירת-מופת. יש בסיפור זה לא מעט נאיביות, פיסקאות ארוכות ומשע-ממות של הטפת-מוסר ושל תיאור „העוני והמחסור“, „החטאה גם הזמה“, וכו'. ויש ב„הנקמה“ גם משהו מתדהמתו של בן העיירה שנתגלו לעיניו התמימות לפתע-פתאום הריקבון וה„מעמקים“ החברתיים של העיר הגדולה.

הלשון (אם כי פרץ אינו חושש להשתמש אפילו במלים זרות)⁹ היא תנ"כית בעיקרה. ולשון זו, בשגב שלה, עוד מגבירה — לפעמים עד כדי גיחוך — את הפאתוס המלאכותי המשתלט פה ושם. גיבורי הסיפור אינם אלא צללים. למרות גילוי מחשבותיהם אין פרץ מצליח להפוך אותם לאנשים חיים ממש או לתת הנמקה פסיכולוגית למעשיהם. ואולם, למרות הכל, ניכר כבר בסיפור ראשון זה שפרץ יודע לספר ולעניין את הקורא במסופר. אופייני, שגם כאן, כמו בהרבה מיצירותיו האחרות, פרץ מגלה השתתפות כנה בסבלותיה של האשה.

יש ב„הנקמה“ מסממניה המובהקים של תקופת-המעבר. בצידה של סנטימנטאליות רומאנטית נמצא כאן תיאורים ריאליסטיים מחיי דלת-העם והטעמתן של בעיות סוציאליות. ואין זה מקרה בלבד, שבשעה שפרץ מדבר על „סופרי כל חזיונות וספורים על חלד“ הוא מזכיר דוקה שני מחברים צרפתיים, שהרומאנים שלהם היו באותם הזמנים „רבי מכר“: אוזן סי (Eugène Sue) ופול דה קוק (Paul de Kock)¹⁰. בעירבוב הרומאנטיות והריאליסמוס, בבחירת הנושא בעל ריח סנסאציוני ומבוסס על חיי דלת-העם, בהטפת-המוסר, במגמה הסוציאלית ואפילו בסיגנון הפאתטי, פרץ הושפע על-ידי שנים אלה, וביחוד על-ידי „מסטר-פאריז“ של סי (ללא ספק בתרגומו של קלמן שולמאן). ואולם את רעיונו המרכזי שאב מחבר „הנקמה“ ממשורר רומאנטי דוקה. כפי שכבר ציינתי במקום אחר¹¹, רעיון הנקמה באמצעות נשיקות ומדביקות במחלת-מוות אינו רעיונו המקורי של פרץ. גדול משוררי פולניה אדם מיצקייביץ' שיבץ בתוך „סיפור היסטורי שלו בשירה“ „Konrad Wallenrod“ (1828) בבאלאדה היסטורית בשם „Alpuhara“¹². תרגום עברי ראשון של „אלפון-הארה“, מאת יעקב נפתלי הירץ באך, נתפרסם שנים אחדות לפני שפרץ כתב את „הנקמה“ בעתון „קול העת“, שיצא בלמברג בעריכתו של משה שולבוים¹³.

תכנה של הבאלאדה של מיצקייביץ': הספרדים כובשים את מבצרם האחרון של הערבים — אלפון-אראס. מפקדם של הנצורים, אלמנזור (אל-מנצור) נמלט. הספרדים חוגגים את נצחונם בין

8 ש. ניגער, י. ל. פרץ, בוענאס-איירעס תשי"ב, עמ' 76, הערה **.

9 „רעוירמאנן“ (עמ' 22; כך פרץ „מסביר“ את המלה העברית „שוטר“); „המאדע“ (עמ' 27); ועוד.

10 כ"י, עמ' 26. 11 „הכינוס העולמי...“, כרך א', עמ' 332.

12 A. Mickiewicz, Dzieła. Wydanie Narodowe. T. II, Kraków, 1949, p. 116-118.

13 „קול העת“, שנה א' (תרל"א), מס' 7, עמ' 65. תרגומים שלמים של „קונראד וואלנרוד“: ש. סקולסקי, ירושלים

תשי"ד (הבאלאדה: עמ' ס"ב-ס"ד); ש. הראבן, מרחביה, 1958 (הבאלאדה: עמ' 81-78).

חרבות וגופות. אל־מנצור מופיע למסיבה ומתמסר מרצונו הטוב לידיהם של אויביו. הוא מוכן לקבל את דתם ולשרת את מלכם. הספרדים שמחים לקראתו והוא מחבק ומנשק את כל בני־בריתו החד־שים. כשנשק את מפקדם, אל־מנצור נפל פתאום ארצה וגרר את הספרדי אחריו. פניו של הערבי החווירו והכחילו. הוא צחק צחוק איום וגילה לספרדים שנשיקותיו הדביקו אותם בדבר. הם התפזרו בחיפזון אך הדבר רדף אחריהם והמית את כולם.

הדמיון בין "הנקמה" של אל־מנצור וזו של מרים ברור. ואולם מעניינת ביותר היא הטראנספור־זיציה של הנושא הרומאנטי־האבירי של באלאדה מיוסדת על מסורות מימי־הביניים לסיפור "נא־טוראליסטי" נאיבי על רקע חיי ההווה של חלאת החברה העירונית.

ידוע לנו שפרץ התעניין ביצירותיו של מיצקייביץ'. זמן מה לאחר שובו לזאמושץ' פרץ ביקש את נחום סוקולוב לשלוח לו את כתביו של המשורר הפולני¹⁴. ואמנם השפעתו של מיצקייביץ' ניכרת בכמה מיצירותיו של פרץ נוסף ל"הנקמה"¹⁵.

מוטיבים אחדים של "הנקמה" חזרו בסיפוריו המאוחרים יותר של פרץ. מבחינה זו מאלפת במי־חד ההשוואה בין סיפורו הראשון של פרץ ואחד מסיפוריו האחרונים — "זינדיק בלוט"¹⁶. משום הקווים המשותפים שבין שני סיפורים אלה מעניין ביותר לעמוד במקרה זה על ההבדל הגדול שבין המספר המתחיל ובין האמן הגדול בסוף דרכו.

- 14 נ. סוקולוב, כתבים נבחרים, ספר א': אישים, ירושלים תשי"ח, עמ' 253.
 15 כך, למשל, "Farys" (שניתרגם לעברית כמה וכמה פעמים; בין השאר בשם "הערבי במדבר" עלידי מיכ"ל; נדפס בתוך "כנור בתציון" שיצא לאחר מותו, ווילנא תר"ל, עמ' 86-93) השפיע על שירו של פרץ "ערב ובקר" (כל כתבי י. ל. פרץ ... כרך ט', [נספר ב'], תל־אביב תשי"ז, עמ' ס"ח-ס"ט).
 16 אלע ווערק פון י. ל. פרץ, באנד ווו, ניו־יארק, (הוצאת: ציקא), 1947, עמ' 539-550. עברית, בתרגומו של ש. מלצר: דם חוטא, כל כתבי י. ל. פרץ ... כרך ד', ספר ב', עמ' קל"ג-קמ"ה.

הנקמה

נאוועלע מאת י. ל. פ. ¹

א

21 גם על "התבל החדשה"² ויתר חוצות ווארשא הכלולים בהדרם ימצאו עוני ומחסור. אך העוני פה והמחסור כלם אומרים כבוד: ילבושו שש ורקמה, יעטו מחלצות, ולא על נקלה תכיר כי עדים — נחשת קלל הוא. לפעמים גם שלחנם מלא דשן. העוני והמחסור אשר בבתי תפארת ישכוננו, לשכוח צרה — ישתו יין חמר, בחבלי משי ישומו מחנק לנפשם, ובצלי ובמעדנים ישחיתו עץ. גם החטאה גם הזמה לא תכיר פניהן כרגע. תתחפשנה ותשוח־נה באין מפריע בחוצות. וכבנות מרום עס־הארץ תתראינה. הזמה והחטאה פה גם אנגלית גם צרפתית תדברנה. עוני, מחסור חטאה וזמה מלא כל הארץ כבודם; אך פה, על הבאָגי³ — הנחש הסובב את חצי ווארשא, אשר תחלתו "מעלות־אבן"⁴ ומשם ירד עד הווייכסעל⁵ — פה במעמקים, העוני והמחסור, החטאת והזמה חשופי־

1 כ"י, עמ' 38-21. המספרים בשוליים מסמנים את העמודים של כה"י. לנוחיותו של הקורא שונו סימני הפיסוק, חלוקה לפסקאות ולפעמים גם הכתיב. כמו־כן לא הונסו המחיקות ושינויי־הגירסאות המרובות.

2 Nowy Świat. אחד מרחובותיה הראשיים של ווארשה.

3 Bugaj. אחד הרחובות בשכונת דלת־עם של ווארשה. השווה, למשל: [Dr. Gregorowicz], Warszawa pod względem topograficznym, higienicznym i geologicznym, Warszawa, 1862, p. 95. וכן בתכנית ווארשה המצורפת לספר זה.

4 Kamienna Schodki. אחת מסימטאות ווארשה. השווה: Gregorowicz, שם.

5 Wisła. הנהר שעל גדותיו בנויה ווארשה.

שת, ומעריהם נגלו. מעון העוני — חדר צר אשר קירותיו יחשבו לנפול בכל רגע. גגו כשכבה ובעד החלון הצר לא יחדור גם קרן שמש בצהריים. המחסור — נפשו ריקה ועל פניו נשפך ירקון, עיניו | נמקו בחוריהן והכרת פניו תאמר לכל כי מחסור הוא ונקיון-שנים חלקו.

גם החטאת והזמה תתגוללה בראש חוצות ותפשקנה רגליהן לכל עובר. כצאת נאפאלעאן מקברו לפקד צבא מלחמתו, כאשר יספר או ישיר לנו צעדליץ⁶, או כצאת לילית וסמאל עם עויליהם לצחק בארץ, כאשר עיני מיניקתי ראו לא זר, או אז בנות הזמה צודות פה נפשות לפורחות בעד פתותי לחם וכוס שכר. אך לא אתא עוד ליל. העטלפים והחפרפרות, לא מפחד אור שמש אך מברק הכובע אשר בראש השוטר (רעוירמאנן), ישכנו בחוריהם ואך מן החרכים יציצו לפעמים, מחורי המנעול, או תחת השער יארובו⁷. ואין בית אשר לא תראה עינים בשער מלבד הבית הקטן הזה אשר עיניו בראשו — שתי [!] חלונות על הגג. מן החלון תשקיף עלמה, עלמה צעירה לימים ויפת עינים.

— היא פה שוכנת ?

— כן, קורא יקר, היא תשכון פה.

— לבדה ? או אב ואם לה ?

— אב לה אין.

— ואמה ?

— אמה מצאה לה בעל אחר, אך העלמה היתומה אב אחר לא מצאה. | רע ומר גורלה, כי אמה גם היא תסב עינה ולבה ממנה; ילדים אחרים ילדה לאישה.

— היא לא תותר פה רגע אחר יום כלולותיה — גמרו על מרים אמר (כה שם היתומה) — היא תאכל אותנו בכל פה ! ויחכו על יום גאולה כזה בכליון עינים ...

— ומרים ? — תשקיף כעת בעד האשנב ובעיניה תקדם את חתנה. ראה את אדם פניה ואת שני הככבים בראשה ! כלה מלא[ה] גיל כי מורה השעות השמייע את השמינית, השעה בה החנויות יסגרו וידידה [ה]משרת באחת מהנה יהיה חפשי מעבודתו ויבא להתעלס אתה עד יאתה ליל.

— ומה [צ"ל: ומי] הוא העלם אשר קנה כליותיה ולבבה ?

— התראה את שני הצעירים לימים בקצה הרחוב שמה יורדים מהמעלות ? — מימין ילך לוי, ידיד מרים, ומש-נהו הוא אמנון מרעהו.

ב

— ואתה אנה תלך ? שאל לוי את אמנון.

— אל יחידתי — ענה אמנון.

— אך לא יחיד אתה לה — לעג לו לוי.

— טוב לי בכל זאת ממך — ענה זה חלקו — כי אתה מחסר את נפשך מכל טובה לחנם ודמיוונך כנחש אשר ישלח במשור שיניו. ומה חזית במרים ? יפה היא, אמת הדבר, אך קשת-עורף היא, מצודה אשר לא תבקע אליך עולמים. היא גם לא תשק לך עד אם יעמדו | הכן ארבע מוטות החופה וגם אז תלוט [!] פניה לבל תשיב נשיקה אל שפתיה.

— את ארבעת מוטות החופה לא תראה עולמים ! המשגע אנכי ממראה עיני ? הוריה לא יתנו לה מאומה כי גם להם אגורה אין, ואנכי לוקח בחנות שנים עשר שקל לחדש וזה כל הוני. יפה היא ... עלמה כזאת היא אוצר נחמד. אך האוצר הזה הוא סגור ומסגר על בריח ודלתים. ובהיותה לאשה תחזיק בתמתה כמו עתה. ומאין אביא לחם הבית ? האת יפיה נבשל בסיר או נשיקותיה אשתה ולא ארעב ולא אצמא ? ובלעדי זאת: העלמה מצאה חן בעיני, אך הלאורך ימים ? עדים [!] כל בתולות הבאגיי [!] כי אהבתי תעוף כדבורה משושנה אל שושנה לינוק

6 Joseph Christian Freiherr von Zedlitz (1790-1862), "Die nächtliche Heerschau" in: "Gedichte", Stuttgart und Tübingen, 1832, p. 16-18

7 M.M-въ, Путь-: השוה: מאוד של זונות. השוה: M.M-въ, Путь-: водитель по Варшаве, Варшава 1873, стр. 11

דבשה ונופת צופיה ... בפעם האחרונה אני הולך אליה ואדבר אל לבה כי נגוע בעצמה ובשרה לא תתני. אם
 תבקע אלי המצודה — מה טוב ומה נעים ... ולא — טוב לי שרה אשר כסף תועפות לה.
 25 — ואיככה תשב את התפלצת הזאת? — נפל אמנון בדבריו — לו הקיצותי בחצות ליל ולפני | תפלצת מוראה
 ונגאלה כזאת כי אז, חי נפשי, מתי מפחד ...
 — אך מי הגיד לך — ענה לוי בצחוק — כי בחדרה אקוץ בחצות ליל? ההסכן הסכנתי בזאת? אם זה דרכי
 מעודי? אולי עת אזקן ורגלי בצקות! אך טרם תזרוק בי שיבה אותה יקח בכור שטן! בכספה אגאל מעבודת
 צבא, כאשר הבטיחני הרופא⁸, אפתח לי חנות על אחד מחוצות ווארשא הגדולים, אעשה עשר ...
 לוי לא כלה דבריו כי הגיע עד הבית הקטן.
 — לוי! — קראה לו מרים בשמחה.
 — הנני הולך, יחידתי! ענה בגיל. ואל רעהו בלאט: עוד חזון בבית יחידתך. — ויעל על המעלות.
 — כן — אמר אמנון בלכתו — בבית יחידתי נחזה איש את אחיו, אך אז תאמר לי "מז"ט", כי לי תהיה שרה
 לאשה, אנכי אגאל מעבודת הצבא, אנכי אפתח לי חנות על התבל החדשה ... עד כה פחדתי, מגור מלאתי, מהתפ-
 לצת הזאת ... תודה לך לוי! לא אקוץ בחדרה עולמים! תחי התפלצת בכספה, לוי בחכמתו ויחידתי ביפי עיניה! |
 26 ובכל זאת צר לי מאד על לוי; תקותו תשאר מעל ומרים לו קנה רצוץ. בתבונה דברתי כי מצודה חזקה ומצוקה
 היא ושם שכלה יעמוד על המצפה; לא ינום ולא יישן!

ג

שנה תמימה עברה. ערב. בגן קראשינסקי⁹ עוד ישוחו אדם רב. מי ישום פה לאחר העצים ויספר לנו את כל
 הנעשה בצל כנפיו מיום היה לעץ? שוא איזוען-סי, שוא פאולד-דע-קאק¹⁰, שוא כל סופרי כל חזיונות וספורים
 על חלד. אך העצים יחשו. עדי חרש המה ואך ראשם ינועו לאמר: רוח בטנגו תציק אך אלמים אנחנו!
 ולמה יעמוד שומר על פתח-הגן? — לבל יעוז לבא בו איש אשר לא כן כובעו, אשר מן חורי מנעליו אצבעות
 רגליו יציצו ושמלתו על בשרו לא כחפץ המנהג השורר; או אשה אשר על ראשה לא יצמח גן פרחים ולבגדה אין
 27 סרח העודף. כי המחסור הנגלה אך געל נפש הוא ובפני עוני בחלה נפש ההולכים לשוח¹¹. | אך אם האיש
 יגנוב וישום בכליו והוא לא נתפש בכף ובגדים לו קנה, על קדקדו כבע כאות נפש השומר ומנעליו יתנוצצו כברק
 החרב המתהפכת, או האשה אם תתמכר לזמה, תפסק רגליה לכל עובר בעד בלויי סחבות המאדע, וטנא — סימן
 מובהק לבנות-רחב — בידה, אז גם האיש הגנוב וגם האשה הזונה לא יהיו כקוצים וצנינים בעיני הקהל ההולך
 לשוח והשומר יפנה להם מקום בכבוד.
 מחוץ לגן הולכת עלמה עניה. לבושה הקרוע עד נאמן על מחסורה; על חלי ונקיון-שינים — הירקון על פניה.
 רעבה היא, עיפה, יגעה וחולה גם יחד. בעד מוטות הברזל תבט הגנה. פה בנות המאדע עטופות שש ומשי ועדי
 עדיים. בעד שבכה אחת תוכל לשבר רעבונה, בעד חלי אחד תמצא בגדים לכסות בקרה, עצים להשיק בתנור וגם
 כסף תחשוך ליום רעה. אך לא השש והמשי ולא עדי עדיים משך את לבה, כי אם אחת מרעיותיה לפנים אשר
 28 הכירה בגן. זה שלש שנים לא ראתה אותה. אז, (לפני שלש [שנים]), | חשבה העניה בלבה, גם היא לבשה עדים
 כמוני. עתה רקמה לה ומשי! אני תמיד נחמתיה: אל תתאונני כי ה' יושיע. אז מאשרה הייתי, כי אהבתי ואהבה
 דמיתי אל חיקי ישיבו. ואנכי חזקתי ברכים כושלות, אמצתי זרועותיה. האל הטוב לה הושיע, ואני ... ואני גועת
 ברעב ... האלך אליה? — חשבה האמללה אשר שכחה את השומר ובגדיה המטלאים, נעליה כאורגים חורי — אולי
 תמאס בי כעת? — ברוחה הקשה תהגה. אך לא, לא תמאס, לא בוז תבוז לי ... היא תזכור אהבתנו ... היא בכתה

8 הרופא הצבאי הבטיח לפסול אותו בעד שוחד.

9 Ogród Krasieńskich: "משמש בעיקר כמקום טיולים לתושביה היהודיים של העיר, מכיוון שהוא נמצא באזור המאוכלס למעשה אך ורק על-ידי יהודים" (M.M-BB, עמ' 28).

10 על השפעתם של א'ז'ן סי (1857-1804) ופיל דה קוק (1871-1793) השווה למעלה, בהקדמה.

11 "הכניסה לגנים Krasieńskich ו-Saski אסורה לאנשים שבגדיהם מוזנחים או שנושאים משא כבד; לגנים אלה אסור להכניס כלבים פרט לכלבי-בית, שיש להובילם על רצועה" (M.M-BB, שם עמ' 28; והשווה גם למטה).

תמיד לעניי. במות אבי לקחה חלק באבלי והיא נחמתני: אל תפחדי רעייתי, אביך הלך שמים, שם לא ישבע כעס, ואת — לך אם אשר תאהבך אהבה בלי מצרים ותהי לך לאם ולאב גם יחד ... לו ידעה כי גם אמי השליכתי מעל פניה... כי לוי בגד בי ויטמון לי פחים... כי גם מבית התופרות גרשוני, יען הרהבתי בנפשי עוז לחרף את אחד הצעירים לימים אשר ארב לתמתי... האח! היא נגדי יוצאת... הכירתני, ארוץ אליה... | ותחפוץ להציג כף רגלה על מפתן הגן, אך השומר פתאום הסב פניו ויהדפנה אחורנית בחזקה... האמללה נפלה ותתעלף... התעלפה מרעב, מבשת ומהכירה את השומר: מרים הכירה את לוי.

— הצילוה — קראה רעייתה. וחבר אנשים סבב את המתעלפת וינסו להשיבה אל איתנה.
— יפה היא מאד — אמר אחד העומדים עליה כמו השתומם כי יפתיעינים לא תלכש מחלצות ותתעלף ברעב.
— לו רופא הייתי, כי אז צויתי להביאה אלי הביתה ואעל ארוכה לכל מחסוריה — אמר שני.
— נכספה וגם כלתה [נפשי] ¹² לדעת למי היא העלמה הזאת... — שאל רביעי...
— רעייתי היא — ענתה האשה אשר רצתה [!] לקראתה מן הגן — אנכי אקחנה לי הביתה...
— כבר פקחה עיניה — אמר הראשון — אך עשתנותיה עוד נבוכו...
מרים פקחה את עיניה ותכר את רעייתה ותושט לה כף.
— אקחך אל ביתי, מרים, התסעי? — שאלה, עת הקימה אותה מעפר — שם תעמוד מרכבה, באי!...
| אך מרים לא עצרה כח ללכת, עיניה עוד הפעם נפגשו את עיני לוי ותתעלף שנית... שני צעירים לימים מתוך העומדים התעוררו לחמלה וישאוה על כתפם אל המרכבה. העגלון [הרים?] ידו...
— אם אך אל בית חוה נסעה ורעייתה היא — לחשו העומדים איש באזני רעהו — עוד נתראה אתה פנים...

ד

לא מלחמה כבדה ליצר רע ביצר טוב, כי אנשי חיל השני, על פי רוב, רעבים וצמאים, יגעים, עיפים וחשופי-
שת ולא יצלחו לקרב; וצבא הראשון — כאריות ילחמו, כי בטנם מלאה בשר ועטיניהם חלב וכח רשעי-ארץ יצוק
בם לדבר את אויב בשער וגם ערמת[ם] ערמת נחש, ממלעותיהם לא ימלט טרף והמקום אשר עליו יציגו כף
רגלם כמנצחים לא יעזבו עוד עד עולם. המוסר צועד אחורנית, חיי בית תפנו [!] ערף וזמה כשטף מים פורצת,
כנחל גפרית מנפש עד בשר תכלה. רוח פיה — קטב מרירי, ונשמת אפה — מות ורעל!
הומבאלד ¹³ חשב חשבונות: קרקע [!] הימים יתנשאו, עד אל היבשה יגיעו, ותבל תהי לים אחד... | אך לפני
בא הכליון החרוץ ייבשו הימים, כי אך יעלה מהם והיה לגשם. אך חלק ממנו הנה לרוח; חציו בולעת האדמה
ואך מעט מזעיר ישוב אל הים. ואנחנו מות נמות בצמאה. אך גם מזאת על תחתו. לפי דברי הומבאלד, טרם נמות
בצמא נשרף באש: הארץ בסבובה סביב השמש תתקרב אליה כל פעם, עד כי יהיו לרגב אחד, ואנחנו נשרף
באש... אך גם מאש אל תרהו, כי השמש הולך וחסר, בשלחו מסביב קרנים, וטרם תגיע [!] עדי [עד השמש]
האדם, הוא לבדו קודר ילך ואנחנו נמות בקפאון... גם הקפאון מות רע ומר! אך אל תרהו ואל תחתו מדברי
הומבאלד. לא מים ישטפוננו, לא בצמאה נמות, לא באש נשרף ולא נקפא לנצח כי עוד מעט וכלנו נמות בבית-
החולים, כי תבל כלה לבית-החולים תהיה — לבית חוליה-התאוה. משם תעל צחנה ובאשה לכל העולמות ברוח,
ומחלת ארצנו זאת תדבק בכל הככבים! כי המוסר מת, נפקד מן הארץ!
— נקמה! נקמה! — קראה מרים עת הקיצה בבית חוה — נקמה! נקמת רצח! הוא...
אך מה נבהלה לשמע מנגינות שמחים, | רעש מחולות ותפים מהולים [!] בנשיקות שפתים וקול ענות הידו,
אשר התפרץ מהחדר השני.
— האל הטוב יושיע — נחמה מרים את רעותה בימי עניה אז. אך היא חשבה למשפט להושיע לנפשה בלי

12 השווה: תהלים פ"ד, ג'.

13 הכוונה לחוקר הטבע הגרמני המפורסם Alexander von Humboldt (1769-1859). ספרו של חיים זליג סלונימסקי, אות זכרון לאלכסנדר פאן הומבאלד, שהוקדש לחוקר זה, יצא בג' מהדורות. המהדורה השניה הופיעה בשנת 1874, שתיים-שלוש שנים לפני שנכתב סיפורו של פרץ.

עזרת שדי! מלאך משמים לא השליך לה אוצר ממרומים, כאשר יספרו לילדים. גם "מציאה כשרה" לא מצאה מעודה וגם בעבודה לא נתנה כפיה, ובכל זאת ...

ה

על מתני לוי חרב פיפיות. לא להגן על ארץ מולדת, כי אם על גן קראשינסקי, ולרדוף את האביונים והכלבים¹⁴ לבל יעזבו בא.

ואמנון נפדה מעבודת הצבא, וישם טבעת קדושין על אצבע שרה וממכותיה ואבעבעותיה [!] נזלו לו אגלי זהב. גם חנות לו פתח ויחל לעשות עשר. אך זה עשרה ימים והוא לא שמר את מוצא פיה [צל: פיו], וחכמת לוי לא תעמוד. זה עשרה ימים והוא יקוץ כל לילה בחדר אשתו, כי חולה הוא. ומחלתו מוראה ונגעלת כאשר נעוריו אשר יצאה כעת אלי החנות. | ולוי, הנחפש ממשרתו על איזה שעות, יושב לימינו ומהפך משכבו. לא נטר לו איבה, לא שנאו גם בלבבו.

— לו היית תחתי — התנצל לפניו אמנון — גם אתה עשית כמוני.

לוי לא כחד ויודה כי כן הוא. ובכך השלמו יחד.

— אתה תמות — אמר לוי אל החולה — הרופאים לא יאמרו לך נואש, כי מה מהם יהלוך אם בעד תקותם־שוא תשלם להם ממיטב כספך? אך אנכי יודע כי תמות ...

— גם עיני ראות — ענה החולה בצחוק איש קץ בחייו, כי כבר מלא הסאסאה כפאשא תוגרמי.

— ואם אתה תמות אני אמלא את מקומך, כי כבר תרום אשתך לי, גם תטיב לי פניה.

— טוב מאד, ענה אמנון — אך לפני מותי אתאוה עוד להשאיר מזכרת לאחת מבנות חוה אשר דמי בראשן.

תרד אתי אל קצבי שאול ושם נתעלס באהבים. אך לחברתי בשחת יפה ומאד נעלה אבקש לבל אמאס בה מהר.

— אם כה — ענה לוי — קח לך את מרים. היא גם לא תכיר כי חולה אתה! אך בעד איידיעה זה תשלם כסף רב!

— הן את כסף אוזיל מכיס. אני הולך למות ולך אפנה מקום — ענה החולה בצחוק, התעודד ויקרא למשרתו:

הגד לו — הסב פניו אל לוי — את מקום תחנותה ותבא. ואתה לך, כי לא תחפוץ לראות פניך.

לוי והמשרת הלכו והחולה חכה על הקרבן בכליון עינים.

ו

פה בית־החולים לר' ליזר הקדוש¹⁵. גדול הוא מכל בתי־התפלות גם יחד! כל באיו לא ישבון, ואלה הבריאים פה המה מלאכי־מות המכונים בשם "רופאים" וְצִרְפָּתָם, אשר ישלחו שאולה, הם בני ובנות חן אשר פגרו מחיל צבא היצר ויפלו שדוד.

— התראה — לחש רופא אחד באזני משנהו — יש רבות אשר נכיר אך פה, ברגשות האמלעט עת קרא¹⁶: "יש

סודות ונסתרות בטבע לא שערם חכמי כל דור!"

— כן הוא — ענה השני — אך צר לי מאד כי קצרה ידינו מהושיע לה, מה | [טוב היה?] להליך טרף כזה מפני

מלך בלהות. נתח טוב הוא! אך מה נפלא הדבר: מכף רגלה ועד צוארה רקבון ומכה טריה ועל פניה גם עקבות מות לא נודעו ובחליה תקח נפשות.

— אדוני הרופא — קראה [ה]חולה ממטתה.

— אני הולך. והרופא נגש אל המטה אשר שם נכיר את מרים.

14 עיין לעיל הערה 11.

15 על שמו של לעזר, שלפי הברית־החדשה (לוקאס ט"ז, י"ט־ל"א) היה "מלא אבעבועות", נקראו לעתים קרובות בתי־חולים למחלות מדבקות (השווה, למשל, באנגלית: Lazaret). בית־החולים שאליו מתכוון פרץ היה מוסד גדול (400 מטות), מיועד במיוחד לחולי עגבת. הוא נמצא ברחוב Książęca, מס' 2. השווה: M.M.-Bb, עמ' 122 ו־Gregorowicz, עמ' 71.

16 תרגום חפשי למדי מתוך "האמלט", מערכה א', מעמד ה', מעניין, שפרץ כתב קודם "מאקבעט", ורק אחר־כך תיקן: "האמלעט".

— רופא יקר — התחננה מרים בקולה — תנני לצאת על רגעים אחדים.
 — עת תִּבְרָאִי — תצאי — ענה הרופא רכות.
 — אל תתן לי תקוה לחנם — קראה החולה בכעס — לא אחיה עוד למרות כל צרי וכל רפאות תעלה. הניחה לי
 למות כאשר ימותו אלה אשר לא מצאו חן בעיניכם, אך תנני לצאת החוצה טרם אמותה ואקח נקמתי!
 — לא אוכל — ענה הרופא — כל הנוגע בך ימות ...
 — כן? — קראה החולה פתאום בשמחה — גש הלאה פן אגע בך!
 הרופא נס מפחד. השתגעה — אמר אל רעהו.
 — אנקם, אנקם! — קראה החולה אחריו בגיל | — תודה לך קורא [צ"ל: רופא] יקר.
 — כעבור לילה מצאו את דלתות בית-החולים פתוחות ומטה אחת ריקה.

86

ז

על שער גן קראשינסקי עומד לוי השומר. אמנון מת — דבר אל לבו בכעס — דמו בראשו. ואנכי לא אוכל
 למוש מפה ללכת ולנחם את האלמנה ... פן יבוא עוד הפעם אחר ויקדמני. לא אוכל עוד נשא; הרגעים — שעות,
 והשעות — ימים. לו תעבור פה אחת מהנוטרות את הכרם¹⁷ לשמח את לבבי ... אבל לעניי אין אף אחת ... השבת
 תשובה היום? ... אך מי שמה? מרים! חי נפשי מרים! האח! כבר יצא[ה] מבית-החולים. ומי האמין לזאת?
 — ברוך רופא חולים — אמר אליה בקרבה אל הגן.
 — העתה תניחני לבוא בגן? — שאלתהו בלעג מר אשר חשב הוא לצחוק.
 | — בכל לבי — ענה לוי — אך לא אתנך למוש מפה עד אם תסלחי לי עד [צ"ל: על] כל חטאי! — ויאחו בכפה.
 — ומה לי חטאת? — שאלה מרים — בגדת בי, אך לו הייתי אשתך כי אז לבשתי בגדי עדים ולחמי היו [!]
 צר. ולו נתת אותי לבא בגן, לא התעלפתי ולא באתי אל בית חוה, ואולי גועתי כעת ברעב ... רעד קול מרים
 בדברה כזאת וימינה אך ביד לוי רעדה מאד.
 — עוד תאהבני — חשב לוי בלבו ונחומיו נכמרו. אך כרגע נהפך לבו: שקיני — קרא — לאות כי סלחת לי.
 שפתותיהם התלכדו באש כמו שפתי חתן וכלה. נכמרו נחומי לוי עוד הפעם, אך התאוה התגברה ויאמר: התלכי
 אתי הלילה?
 — ומ[ת] תלך הביתה? — שאלתהו ברעד.
 — עוד רגע, הן כבר העשירית ...
 — טוב מאד ...

87

| חמשה שבועות עברו ומן בית-החולים אשר לבני-התאוה הוציאו שני ארונות מתים להקבר על אדמת ישראל,
 אחורי הגדר. בארון אחד — עצמות לוי, בשני — עצמות מרים. כאשר אדמה, גם תולעים לא יגעו בבשרם.

88

17 השווה: שיר-השירים, א, ו'. והכוונה לסוף הפסוק: "כרמי שלי לא נטרתי".

политика и евреи (46-58).

3. Ap. 1965. — С. Шварц: Экономические преступления в СССР и евреи (48-65).

„מדיניות המיעוטים הסובייטית והיהודים. — על הבעיה היהודית בברית המועצות“.

Український самостійник. 68. München, Ap. 1963. — И. Л. Ліхтен: На шляху українсько-еврейського порозуміння (14-17).

78. Feb. 1964. — С. I. Гольдельман: I. Жидівська національна автономія була законною дитиною революції (18-20).

80. Ap. — В. Маркусь: Еврей і українці (16-23; 82: 25-28; 83-84: 36-40).

90. Feb. 1965. — Б. Кордюк: Загрожений Ізраїль (2-7).

„בדרך להסכם אוקראיני-יהודי. — האוטונומיה הלאומית היהודית היתה ילד חוקי של המהפכה נפרק ראשון מתוך הספר, האוטונומיה הלאומית היהודית באוקראינה“ <1917-1920>, מינכן 1963. — יהודים ואוקראינים. — ישראל הנתונה לאיום“.

„על הקואופרציה הכפרית בישראל“ > בקורת על הקבור צים והמושבים בעקבות ספריו של דרין-דרבקין <.

Палестинский сборник. 11 <74>. Москва, 1964. — А. М. Газов-Гинзберг: Борьба этнических групп (“колен”) за власть в Израильском царстве (25-38). — Г. М. Ляшко-Демидова: Глаголы primaе alef в арамейском литературном памятнике Targūm Onkelos (155-169). — И. Н. Винников: Словарь арамейских надписей (189-234; 13 <76>: 217-262).

13 <76>. 1965. — И. С. Кацнельсон: Папирус Весткар и библейское сказание о Моисее (38-46).

„המאבק בין השבטים הצפוניים של מלכות ישראל על כסא המלוכה. — פעלים המתחילים באות א בתרגום אונ' קלוס. — מלון הכתובות הארמיות. — הפפירוס ווסטקר והספור המקראי על משה“.

Социалистический вестник. 2. New York, Oct. 1964. — Советская меньшинственная